

Tanny Dobbelaar over familieconcepten en genealogische standaarden

Families zijn geen bomen

Tanny Dobbelaar is auteur, schrijfcoach en filosoof. Voor haar promotieonderzoek las ze meer dan honderd Nederlandse familiegeschiedenissen. Op basis daarvan probeert ze vragen te beantwoorden als: hoe verhouden mensen zich tot hun voorouders? In haar proefschrift, getiteld *Family History. Relatives, Roots, and Databases*, analyseert ze deze familiegeschiedenissen en plaatst ze kritische kanttekeningen bij de genealogische methode.

Auteur Leon Wessels

Waar komt je interesse in familiegeschiedenis vandaan?

'Eigenlijk is het best gek dat juist ik dit proefschrift heb geschreven. Vroeger wilde ik niets van familiegeschiedenis weten. Mijn vader liet mij ooit een exemplaar zien van *De Dobbel-Beker*, het informatieblad van de familie Dobbelaar en aanverwante families. Al bladerend vroeg ik me af wat ik moest met al die feitjes over mensen die ik helemaal niet kende. Dat veranderde toen ik de opdracht kreeg om iemands levensverhaal op te schrijven. Aanvankelijk wilde de opdrachtgever haar familie er liever buiten houden, maar ik ontdekte al snel dat ik haar levensverhaal niet kon opschrijven

zonder aandacht te besteden aan de familie waarin ze was opgegroeid. Ik besloot niet een traditioneel boek te schrijven, maar een doosje te maken met allerlei persoonlijke verhalen aan de hand van tastbare fragmenten: een passage uit een dagboek, een foto van een echtgenoot, de partituur van een dierbaar muziekstuk. De redacteur van een tijdschrift vroeg me een artikel te schrijven over mijn ervaringen. Dat artikel werd een boek met essays, *Familieverhalen* (2011). Ik stelde mezelf vragen als: hoe verhoudt het moderne individu zich tot zijn of haar familie? Over je eigen kinderen spreek je niet snel kwaad, maar is het wel ethisch verantwoord om de vuile was van je voorouders buiten te hangen?

Was er na die essaybundel nog wel een proefschrift nodig?

'In *Familieverhalen* baseer ik me op literaire non-fictie. Boeken die je in de winkel kunt kopen. Daarna vroegen mensen weleens aan me: "Waarom gebruik je geen familiegeschiedenissen van 'gewone mensen'?" Daarover dacht ik een keer hardop na tijdens een feestje. Tot mijn verbazing vertelde een aanwezige buurvrouw die meeluisterde me dat zij als historica aan de Rijksuniversiteit Groningen werkte en was gepromoveerd op familiefilms. Zij moedigde me aan om een proefschrift te schrijven over het onderwerp en werd uiteindelijk mijn copromotor. Wat zo fijn is aan het schrijven van een dissertatie is

'Vroeger wilde ik niets van familiegeschiedenis weten.'

Foto: Adrienne Norman

dat je je onderwerp tot op de bodem kunt uitzoeken. Als essayist stop je je energie vooral in schrijfstijl. Een proefschrift is gebaseerd op fundamenteel onderzoek.'

Voor je onderzoek heb je talloze Nederlandse familiegeschiedenissen van amateurhistorici gelezen. Waarom heb je voor deze bronnen gekozen?

'Veel wetenschappers plakken een etiket op familieonderzoekers zonder naar deze mensen te luisteren. Hun theorieën bevatten, oneerbiedig gezegd, een hoop borrelpraat. Denk maar aan Sigmund Freud en Peter Sloterdijk, die speculeren over de drijfveren van familiehistorici zonder dat ze hier serieus onderzoek naar hebben gedaan. Daarmee doen zij familiehistorici tekort. Dat wilde ik anders aanpakken. Eerst heb ik een aantal mensen die gepassioneerd onderzoek doen naar hun voorouders geïnterviewd. Mannen en vrouwen van alle leeftijden en achtergronden. Maar ik merkte dat ik meer materiaal nodig had om familiegeschiedenissen te doorgronden. Daardoor ben ik bij de collectie familiegeschiedenissen van het CBG terechtgekomen. Die aanpak heeft mij ook gevormd als wetenschapper. Filosofen gebruiken meestal geen empirisch materiaal voor hun onderzoek.'

Hoe verschillen de boeken uit jouw corpus van gepubliceerde familiegeschiedenissen?

'Familiegeschiedenissen geschreven door amateurhistorici zijn feitelijkker dan literaire non-fictie. Er wordt minder in gespeculeerd en in de regel bevatten ze geen plot of verhaallijnen. Daardoor zijn ze vaak wat saaiër voor de buitenstaander. Op zichzelf is dat niet erg. Deze familiegeschiedenissen zijn ook niet geschreven voor

'Deze familiegeschiedenissen zijn niet geschreven voor buitenstaanders'

buitenstaanders, maar veeleer voor de eigen familie. Het komt zelfs wel voor dat de schrijvers liever niet willen dat iedereen hun familiegeschiedenis kan lezen. De schrijvers beogen bovenal familie verhalen door te geven aan toekomstige generaties.'

Wat drijft mensen om hun familiegeschiedenis uit te pluizen?

'In de familiegeschiedenissen die ik heb bestudeerd worden veel dezelfde motieven genoemd, maar in wisselende verhoudingen. Het is een caleidoscoop van terugkerende elementen. Familiehistorici willen hun wortels ontdekken, familielegendes oplossen en de geschiedenis van hun familie doorgeven aan nieuwe generaties. Ik herinner me een mevrouw die het schrijven van een familiegeschiedenis zag in het verlengde van het verzorgen van de graven van haar ouders, als een vorm van eerbiediging.'

Op het eerste gezicht lijkt het voor de hand te liggen wie mensen tot hun familie rekenen en wie niet. In je proefschrift uit je kritiek op dit soort aannames. Waarom?

'Ik probeer de structuren die ons denken over familie bepalen diepgaand te analyseren. Familie wordt vaak als iets natuurlijk beschouwd, maar ik

Promovenda met paranimfen, promotores, leden van de promotiecommissie en de pedel, op de trap van het academiegebouw, 23 januari 2020, Groningen. Foto: Flip Versteegh

'Vrouwen zijn, plat gezegd, dode takken in de genealogische stamboom'

zie het als het resultaat van een lange geschiedenis. Denk maar aan rituelen rondom huwelijk en geboorte. Dat zijn gebruiken die in de loop van eeuwen zijn ontstaan en bepalend zijn voor ons familieconcept. Je kunt verschillende familieconcepten onderscheiden. In de familiegeschiedenissen die ik heb bestudeerd worden families veelal in de mal van genealogische en biologische familieconcepten gedrukt. Daarmee geef je een beperkte weergave van de levenswereld van de mensen over wie je schrijft. Er is geen ruimte voor hechte vrienden of buren die tot de "extended family" kunnen worden gerekend.'

Vind je dat het tijd is voor een revisie van de manier waarop familiegeschiedenissen worden geconstrueerd?

'De dominante genealogische methode

gaat ervan uit dat iedereen in alle tijden leefde in keurige kerngezinnen. Genealogische software is gebaseerd op de GEDCOM-standaard, die uitgaat van het principe dat mensen maar één keer trouwen en alleen met die partner kinderen krijgen. Dit is ook de manier waarop in de westerse wereld het ideale gezin wordt verbeeld. Maar het doet afbreuk aan hoe mensen hun leven leiden. Samengestelde gezinnen passen bijvoorbeeld moeizaam in dit model. Een ander probleem van de genealogische methode is de nadruk op de achternaam. Denk maar eens aan families met tot slaaf gemaakte voorouders. Die kregen na hun vrijlating vaak een achternaam die een anagram was van de naam van hun eigenaar. Genealogie is voor deze mensen telkens opnieuw een pijnlijke confrontatie met het verleden. Kun je je voorstellen hoe het voelt om vernoemd te zijn naar de eigenaar van je voorouders? Vrouwen zijn, plat gezegd, dode takken in de genealogische stamboom. Mijn achternaam is die van mijn vader. Mijn moeder heeft de achternaam van haar vader. En mijn kinderen dragen de achternaam van hun vader. En mijn naam dan? In genealogische structuren ben ik niet meer dan een baarmachine, een doorgeeffluik. Geen persoon met een eigen geschiedenis. Het kan ook anders. Neem bijvoorbeeld

'De genealogie ziet families als bomen. Maar families zijn geen bomen. En mensen hebben geen wortels.' Coll. Zeeuws Archief

Welke adviezen zou je willen geven aan hedendaagse genealogen?

'In de eerste plaats zou ik iedereen die schrijft over zijn of haar familie willen aansporen om uitgebreid de persoonlijke motivatie te beschrijven. Het uitzoeken van een familiegeschiedenis kost veel tijd. Soms wel tien of twintig jaar. Dan mag je de lezer ook best de gelegenheid geven om jou als schrijver te leren kennen. Ten tweede vind ik dat familiegeschiedenissen niet beperkt hoeven te blijven tot documenten van de familie zelf. Ga eens op bezoek bij de buren van je grootouders en vraag hun wat voor mensen ze waren. Misschien hebben ze nog brieven van familieleden. Op die manier kun je de context van je familiegeschiedenis verbreden. Ook vroegere generaties kun je tot leven brengen door de context te beschrijven. Hoe was het leven in het dorp of de stad waar ze woonden? Tot welke klasse behoorden ze? Welke religie hingen ze aan? Het mooiste is het om die context niet onder te brengen in een apart hoofdstuk, maar te verweven in het familieverhaal. Of kies ervoor om een bepaald aspect van de familie uit te lichten. Zoals een centrale figuur, een huis of een sieraad dat al lang in de familie is. Tot slot, er is veel wat familiehistorici niet weten. Dat is niet erg. Familiehistorici mogen daar gerust over schrijven. Het kan latere generaties aanknopingspunten geven om verder te zoeken. Schrijven betekent ook contact leggen met je lezer. Door vrijuit te schrijven over wat je niet weet, laat je meer van jezelf zien. En ook dat is leuk voor toekomstige lezers.'

het lidmaatschap van de familievereniging Salm. Dat staat open voor alle bewezen nazaten van het zeventiende-eeuwse echtpaar Claes Sybrandsz Sallem en Marritie Sipkes. Van de leden draagt inmiddels nog maar een klein percentage de naam Salm, maar ze zijn wel allemaal familie van elkaar. Dat vind ik een mooie oplossing. Je houdt het systeem in stand, maar je geeft er een draai aan. Er is niet één manier om je familiegeschiedenis te schrijven. Er zijn er wel duizenden. Waarom zou je je laten inperken door een model? De genealogie ziet families als bomen. Maar families zijn geen bomen. En mensen hebben geen wortels, dat is juist zo fijn.'

Je onderzoek is gebaseerd op Nederlandse familiegeschiedenissen. Hoe universeel zijn de resultaten van je onderzoek?

'Mijn promotieonderzoek is een case-study. En casestudies zijn per definitie contextgebonden. Ik zie mijn onderzoek zelf graag als een grondboring, zoals geologen dat doen. Zo'n boring kan vlak bij een breuklijn liggen. Als je een meter verderop in de grond boort kan de bodem er heel anders uitzien. Toch kun je op basis van een grondboring uitspraken doen over een breder terrein.'

Leon Wessels is historicus. Hij werkt als programmamanager voor de Europese onderzoekorganisatie CLARIN ERIC en als promovendus geschiedenis aan de Universiteit Utrecht